

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Sakarya University Faculty of Theology

e-ISSN: 1304-6535

Cilt/Volume: 26, Sayı/Issue: 50, Yıl/Year: 2024 (Aralık/December)

**Telkîbî Müsennânın Arapça Genel Sözlüklerdeki Varlığı:
*el-Mu'cemu'l-Vasît Örneği***

*The Presence of al-Muthannâ al-Talqîbî in General Arabic Dictionaries:
The Case of al-Mu'jam al-wasît*

Nazife Nihal İnce

Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Ana Bilim
Dalı – Assoc. Prof., Akdeniz University, Faculty of Theology, Department of
Arabic Language and Rhetorics.
nihalince@akdeniz.edu.tr – <https://orcid.org/0000-0003-1766-5618>

Zeynep Sevde Akdoğan Anou

Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü –
Ph.D. Candidate, Akdeniz University, Social Sciences Institute.
zeynepsewdeakdogan@gmail.com – <https://orcid.org/0000-0002-3387-4666>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 06/08/2024

Kabul Tarihi/Date Accepted: 28/10/2024

Yayın Tarihi/Date Published: 15/12/2024

Atıf/Citation: İnce, Nazife Nihal – Akdoğan Anou, Zeynep Sevde. “Telkîbî Müsennânın Arapça Genel Sözlüklerdeki Varlığı: *el-Mu'cemu'l-Vasît Örneği*”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26/50 (2024), 651-674. <https://doi.org/10.17335/sa-kaifd.1529051>.

İntihal: Bu makale, *iThenticate* yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by *iThenticate* and no plagiarism detected.

Öz

Bu makale, müfredi ile müsennâsı farklı olan kelimelerden olan telkîbî müsennânın alfabetik-genel sözlüklerde bir madde olma problemini *el-Mu'cemu'l-vasît* örneği üzerinden incelemektedir. Lugavî müsennâ olarak adlandırılan müfredi ile müsennâsı farklı olan isimler, müstakil eserler yoluyla derlenmiş ve tasnife tabi tutulmuştur. *Telkîbî Müsennâ* bu sınıflardan biri olup müfredi dışındaki iki ayrı ismi birlikte ifade eden isimlere karşılık gelmektedir. Bu tür müsennâların manalarına müfretlerinden ulaşılamayacağı için birer sözlük maddesi olması doğal bir beklentidir. Bu araştırmada söz konusu beklentinin genel sözlüklerde karşılanıp karşılanmadığı *el-Mu'cemu'l-vasît* örneğinde araştırılmaktadır. Araştırma, gramatik-lugavî müsennâ ayrımı, telkîbî müsennânın literatürdeki yeri ve telkîbî müsennânın belirleyici özelliklerinden oluşan teorik çerçevenin ardından *el-Mu'cemu'l-vasît*'teki verilerin nicel olarak değerlendirilmesi şeklinde uygulanmıştır. İki adımdan oluşan veri toplama işleminin ilk adımında derlemelerdeki kelimeler bir araya getirilerek bir dağarcık oluşturulmuş ve kelimeler anlam ilgisi bakımından sınıflandırılarak listelenmiştir. İkinci adımda ise oluşturulan dağarcıktaki kelimelerin *el-Mu'cemu'l-vasît* maddelerindeki varlığı araştırılmıştır. Araştırma sonunda telkîbî müsennâların *el-Mu'cemu'l-vasît* maddelerindeki varlığının oldukça düşük olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Sözlük Maddesi, Müsennâ, Telkîbî Müsennâ, *el-Mu'cemu'l-vasît*.

Abstract

This article investigates the issue of duals, which differ from their singulars called al-muthannâ al-talqîbî, in the context of their inclusion as lexical items in general Arabic dictionaries. The study is limited to a modern dictionary: *al-Mu'jam al-wasît*. The research is based on two interconnected assumptions: al-muthannâ al-talqîbîs are lexical items, and lexical items should be included in the dictionary entries. The research corpus comprises al-muthannâ al-lughawî compilations with their bibliographies and *al-Mu'jam al-wasît* entries. Although *al-Mu'jam al-wasît* is one of the Arabic dictionaries written in recent history and is a modern dictionary in terms of form, it is known for following the classical sources in terms of content.

In Arabic morphology, Muthannâ is formed by adding a suffix to the end of the word to indicate that the entity it denotes is two in number. In other words, the structure of the noun+duality suffix signifies noun+noun, where each noun is identical to the other. Apart from the mentioned grammatical meaning, the muthannâ form has been used to express ungrammatical meanings where each singular of the word is different from the other. These non-grammatical uses of muthannâ called al-muthannâ al-lughawî. The knowledge of non-grammatical muthannâ is derived from the works of philologists. The philologists of the classical period wrote works compiling and classifying al-muthannâ al-lughawî and its subcategories. *al-Muthannâ al-talqîbî* is one of these subcategories, describing a dual form in which two separate nouns are expressed via entirely different nouns. Since the meanings of such duals cannot be accessed from their singulars, it is logical for these words to appear in dictionary entries. Another reason why these words are expected to be included as entries in dictionaries is that they are very likely to be used in both classical and modern literature. Accordingly, there is a need for al-muthannâ al-lughawî in general and al-muthannâ al-talqîbî in particular to be included as entries in general dictionaries.

This research investigates the presence of these words in one of the largest dictionaries currently available: *al-Mu'jam al-wasît*. Before collecting the data, a theoretical framework was established, including the general term muthannâ, the place of al-muthannâ al-lughawî in the literature, and the distinctive features of al-muthannâ al-talqîbî. Since very early times, al-Muthannâ al-lughawî has been considered a lexical item in independent works or in some comprehensive philological works, though the definitions and classifications of these words are seen in independent lexical collections. Based on these definitions, the distinctive features of al-muthannâ al-talqîbî were determined. Recognizing the distinctive features of al-muthannâ al-talqîbî has helped to resolve certain ambiguities and classification complexities that are found in the collections of al-muthannâ al-lughawî. The data collection process of the research consisted of two steps. In the first step, a corpus was created by gathering the words in al-muthannâ al-lughawî compilations, and the words were categorized and listed in terms of the relevance that formed the muthannâ. Two types of relevance were found to be decisive in the formation of al-

muthannâ al-talqîbî forms: epithet relevance and attributive relevance. In the second step, the presence of these corpus words in *al-Mu'jam al-wasît* was investigated. The data was mainly analyzed quantitatively.

The most striking result of the study is that the presence of al-muthannâ al-talqîbî in *al-Mu'jam al-wasît* is quite limited. Only 44 out of the 614 words in the corpus were included in dictionary entries. The main reason for this scarcity appears to be that most al-muthannâ al-talqîbî are proper nouns which formed according to the epithet relevance between the two singulars. In this case, it is expected that the rate of the words that are not proper nouns, which are al-muthannâ al-talqîbî, established according to the relevance of common attribute, to be found in the dictionary is high. However, even in this category, their presence is relatively low. Of the 83 al-muthannâ al-talqîbîs in this category, only 28 are found in *al-Mu'jam al-wasît* entries. However, this rate, which corresponds to one-third of all the words in the mentioned category, shows that there is an opinion that al-muthannâ al-talqîbî is considered a lexical item and should be added to the dictionaries. Moreover, a significant number of these words were considered as an independent entry from the word root entry. As for proper nouns, it is not possible to separate the issue of including al-muthannâ al-talqîbî, which corresponds to proper nouns, into the dictionary from the discussion of including proper nouns in the dictionary in general. Considering that the proper names in question pertain to individuals from ancient times, it seems more appropriate to include such muthannâs in special dictionaries rather than in general dictionaries.

Keywords: Arabic Language and Rhetorics, Dictionary Entry, Muthannâ, al-Muthannâ al-Talqîbî, *al-Mu'jam al-wasît*.

Giriş

Arapça kelimelerin çekimlerinden olan *müsennâ*, isimlerin sayı cinsinden durumunu bildiren yapılardan biridir. Müsennâ, müfred isme ek getirmek suretiyle yapılmaktadır. Bu doğrultuda müsennâ, çekimle ilgili bir değişiklik meydana getirmekte ve kelimenin anlamında, delâlet ettiği sayı dışında, herhangi bir değişme olmamaktadır. Şu var ki Arap dilinde müsennâ yapısı/formu zaman zaman gramatik manaların dışına çıkmış ve yeni manalar ifade eder hale gelmiştir. *Telkîbî müsennâ* bu tür müsennâlardan olup en dakik tanımı “Müsennâ formundaki bir kelimenin müsemması dışındaki iki ismi kapsayarak ifade etmesidir.” şeklindedir.¹ Gramatik mananın dışına çıkan müsennâların bir lügat konusu olduğu aşikardır. Çalışmamızda, müfredinden ayrı bir anlam ifade etmesi bakımından telkîbî müsennâların sözlüksel bir birim olması ve buna bağlı olarak sözlüklerde bir kelime olarak yer alma sorunsalı araştırılmaktadır.

Çalışmanın hedefi, söz konusu kelimelerin bir sözlük maddesi olarak varlığını nicelik olarak tespit etmek ve tartışmaktır. Güncel ve geniş bir sözlük olması nedeniyle *el-Mu'cemu'l-wasît*² örnek olarak seçilmiştir. Araştırmaya konu olan kelimeler, telkîbî müsennâ ile sınırlıdır ve temel olarak doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. İki adımdan oluşan araştırmanın ilk adımı, kelimelerin tespit edilmesini sağlayacak teorik çerçevenin çizilmesine, ikinci

1 Selîm 'Anhûrî, “el-Müsennayâtü'l-lefî lâ tüfred”, *Mecelletü'l-Mecme'ü'l-İlmü'l-'Arabî* 4 (1924-1925), 24.

2 İbrâhîm Enîs vd., *el-Mu'cemu'l-wasît* (Kahire: Mektebetü's-Şurûkî'l-'Arabiyye, 1461/2004).

adımı ise sözcüklerin belirlenip *el-Mu'cemu'l-vasî't* maddelerinde araştırılmasına ayrılmıştır.

Literatürde müsennâ konusunu ele alan akademik çalışmalar ağırlıklı olarak müsennânın gramatik boyutunu incelemektedir. Bununla birlikte müsennânın semantik yönüne odaklanan ya da ikisini birleştiren çalışmalar da bulunmaktadır. Lugavî müsennâları toplu olarak ele alan çalışmalardan biri *Zâhiratü't-tesniye fî'l-lügati'l-'Arabiyye*³ başlıklı makaledir. Yine *el-Müsennayâtü'l-letî lâ tûfred*⁴ başlıklı makale ise lugavî müsennâyı tağlibî ve telkîbî olmak üzere iki kısma ayırması yönüyle literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Bununla birlikte gözden kaçırdığı sözcükler olmuştur. *el-Müsennayât*⁵ adlı makale ise söz konusu eksiklere değinen tamamlayıcı bir çalışma olmuştur. Müsennâ kelimelere dair bir konulu sözlük niteliğinde olan *Mu'cemu'l-elfâzi'l-müsennâh*⁶ adlı kitabı da burada zikretmek gerekmektedir. Özetle, literatürde lugavî müsennâ veya türlerinden birini ele alan çalışmalar bulunmakla birlikte müsennâları sözlükçülük bağlamında inceleyen herhangi bir çalışma bulunmamaktadır.

Gramer ve Lügat Ekseninde Müsennâ

Müsennâ kelimesi, /تَنَّى/ fiilinin ism-i mefûlü olup, bir ismin delâlet ettiği te-kilden iki tane olduğunu ifade eder. Tekil bir kelimeyi ikil yapma eylemi için aynı fiilin mastarı olan tesniye kullanılır.⁷ Bir dilbilgisi kavramı olarak müsennâ “İki şeye delâlet eden”⁸ veya “bir ismin aynısı olan diğer isme katılması”⁹ şeklinde tanımlanmıştır. Arapçada müsennâ, sonekle oluşan bir formdur. Müsennâlık eki; kelime merfu olduğunda /نَ/, mansûb ve mecrûr olduğunda ise /نِ/ şeklindedir. Müsennâ kalıbının bir başka gramatik özelliği ise tamlama içerisinde muzâf konumunda kullanıldığında sonundaki /نَ/ harfinin

3 Adnân Selmân, “Zâhiratü't-tesniye fî'l-lügati'l-'Arabiyye”, *Mecelletü'l-Mecme'i'l-'İlmi'l-İrâkî* 32/1-2 (1981).

4 Selîm 'Anhûrî, “el-Müsennayâtü'l-letî lâ tûfred”, 24-26.

5 Ahmed Teymûr, “el-Müsennayât”, *Mecelletü'l-Mecme'i'l-'İlmi'l-'Arabî* 4 (1924-1925).

6 Bk. Şerîf Yahyâ el-Emîn, *Mu'cemu'l-elfâzi'l-müsennâh* (Beyrut: Dâru'l-'İlmi li'l-melâyîn, 1982).

7 Ebu't-Tâhir Mecduddîn Muhammed b. Yâkûb el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhî't*, thk. Mektebetu Tahkîki't-Türâs, ed. Muhammed Na'im el-'Arkasûsî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle 1462/2005), “تنى”, 1267-1268.

8 Ebü'l-Berekât el-Enbârî, *Esrâru'l-'Arabiyye*, thk. Muhammed Râdî Muhammed Medkûr -Vâil Mahmûd Sa'd Abdalbârî (Kuveyt: el-Va'yu'l-İslâmî, 2015), 40.

9 Ya'îş b. Ali İbn Ya'îş, *Şerhu'l-Mufassal*, nşr. Emile Bedî' Ya'kûb (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 2001), 3/185.

düşmesidir.¹⁰ Müsennânın izafet ve i'râb durumu nahiv ilminin konusudur.¹¹ Müfret kelimenin çekim hallerinden biri olması yönüyle ise sarf ilminin konusudur.¹² Özetle, müsennâ asıl itibariyle dilbilgisinin ürettiği bir kavramdır ve her iki alt disiplininde de konu edilmektedir. Şu var ki müsennâ kavramı dilbilgisi kapsamı dışında da kullanılmıştır. Müsennânın gramer dışında kalan yönleri gelenekte lügat olarak isimlendirilen filolojik içerikli çalışmaların konusu olmuştur.¹³ Lügat çalışmalarında bu kelimelerin biçimi değil anlamı ön plandadır ve günümüzde *lugavî müsennâ* şemsiye kavramıyla ifade edilmektedir. *Lugavî müsennâlar* müstakil olarak veya hacimli lügat eserleri içerisinde ele alınmıştır. Hacimli lügat eserleri *lugavî müsennâların* tespiti ve anlamları hususunda kaynak değeri bulunan eserlerdir fakat herhangi bir tasnif içermemektedir. *Lugavî müsennâları* kuruldukları anlam ilgisine göre sınıflandırma fikri, klasik müstakil eserlerde ortaya çıkmıştır. Yakın zamanda geliştirilen *lugavî müsennâ tasniflerine* ve tanımlarına anılan müstakil eserler dayanak olmuştur.

Lugavî müsennâların anlam ilgisine göre ayrıldığı en eski eserin *Kitâbu'l-Müsennâ* olduğu söylenebilir. Ebü't-Tayyib el-Lugavî (ö. 351 h.) tarafından telif edilen bu eserde *lugavî müsennâlar* delâlet ettikleri anlamlara göre on gruba ayrılmıştır. Sonraki çalışmaların başlıca dayanağı olduğunu düşündüğümüz bu eserde müsennâya ilişkin çoklu bir tasnif yapılmış ve sınıflar müsennâ lafzın delâlet ettiği müfretlerle ilişkisi göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur.¹⁴ Bu tasniften yaklaşık yedi asır sonra müsennânın *lugavî anlamlarına* dair farklı ancak aynı fikre dayalı bir sınıflandırma el-Muhibbî (ö. 1111 h.) tarafından yapılmıştır. Muhibbî, *Cene'l-cenneteyni fi temyîzi nev'ayi'l-müşenneyeyn* adlı eserinde müsennâları temelde *el-müşennâ'l-cârî 'ale'l-ḥakîka* ve *el-müşennâ'l-cârî 'ale't-ṭağlîb* olmak üzere iki kısma ayırmıştır. Öyle anlaşılıyor ki Ebü't-Tayyib'in bazı kategorileri açıklarken kullandığı 'diğerine baskın olan' şeklindeki kullanımlarından *ṭağlîb* istilâhı geliştirilerek bütün *lugavî müsennâlara* isim yapılmıştır. Böylece gramatik müsennâlardan

10 Tesniyeye dair geniş sarf bilgisi için bk. el-Enbârî, *Esrâru'l-'Arabiyye*, 40-49; Cemâlüddin Osman b. Ömer İbnu'l-Hâcib, *el-Kâfiye fi 'ilmi'n-nahv ve's-Şâfiye fi 'ilmeyi't-tasrif ve'l-hat*, thk. Sâlih 'Abdul'azîm eş-Şâ'ir (Kahire: Mektebetu'l-Âdâb, ts.), 39; Alâeddin Alî el-Kuşçî, *Unkûdu'z-zevâhir fi's-sarf*, thk. Ahmed 'Affîfî (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Misriyye, 1421/2001), 409-412; Amr b. Osman Sîbeveyhi, *Kitâbu Sîbeveyhi*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Mektebetu'l- Hâncî, 1408/1988), 391-404.

11 Sîbeveyhi, *Kitâbu Sîbeveyhi*, 3/409-415.

12 Kuşçî, *Unkûdu'z-zevâhir fi's-sarf*, 409-412; İbnu'l-Hâcib, *el-Kâfiye*, 39.

13 Müsennâların lügavî yönlerine ilişkin toplu bilgi için bk. M. Akif Özdoğan, *Arap Gramerinde Mecâz* (İstanbul: Ensar yayınları, 2019), 47.

14 Bk. Ebü't-Tayyib 'Abdulvâhid b. Ali el-Lugavî, *Kitâbu'l-Müsennâ*, thk. İzzeddin et-Tenûhî (Dımaşk: Matbû'âtu'l-Mecme'î'l-İlmî, 1960), 3.

ayrı tutulan lugavî müsennâlara el-müsennâ'l-cârî 'ale't-taşğlib adı verilmiştir.¹⁵ Ne var ki 'baskın isim' ölçüsü Ebü't-Tayyib'in sınıflandırdığı lugavî müsennâların tamamında geçerli değildir. Bu nedenle herhangi bir ismin baskın olmadığı müsennâ türlerinin de ayrıca adlandırılması bir ihtiyaç olmuştur.

Telkîbî müsennâ isimlendirmesine gelince, el-müsennâ't-taşğlibî isimlendirmesiyle birlikte 'İzzeddîn et-Tenûhî'ye (ö. 1966) ait olduğu söylense de¹⁶ Selîm 'Anhûrî'nin 1924 yılında yayınladığı *el-Müsennayâtü'l-lefî lâ tüfred* adlı kısa makalesinde bu isimlendirmeyi kullandığı görülmektedir. Yazar makalede lugavî müsennâların el-müsennâ't-telkîbî ve el-müsennâ't-taşğlibî olmak üzere iki türe ayrıldığını örnekler vererek göstermiştir.¹⁷ Bu sınıflandırma günümüzde de geçerliliğini sürdürmektedir. Diğer taraftan, Ebü't-Tayyib'in tasnifinde de görüldüğü üzere müsennâlara ilişkin bazı istisnâî kullanımların bulunduğu ve bunların tasnif dışı kaldığı unutulmamalıdır. Neticede müsennâ kelimesi bir varlığın iki tane olduğunu gösteren bir form olarak asıl itibariyle gramerin konusuyken yine iki şeye delâlet etmekle birlikte bu iki şeye tahsis edilmiş bir isim olması bakımından lügatin konusu olmaktadır.

Telkîbî Müsennâ Dağarcığı İçin Belirleyici Özellikler

Lugavî müsennânın bir türü olan telkîbî müsennâda ikil ismin müsemması dışındaki iki isme delâlet etmesi söz konusudur. Başka bir ifadeyle müsennâ ismin lafız olarak tekilerinden herhangi biriyle aynı olmaması ve tamamen farklı olmasıdır. Bu husus telkîbî müsennânın başlıca ayırt edici özelliğidir. Bu özellik, müsennâ isim ile müfretleri arasında nedensizlik ilişkisi olduğu anlamına gelmemektedir. Telkîbî müsennâ ile onun delâlet ettiği isimler arasında; ortak sıfat, ortak lakap ya da bir sıfat veya lakabın iki ismi birden kapsar hale gelmesi gibi birtakım ilgiler mevcuttur. Örneğin /اقتلوا الأسودين/ (namaz sırasında) iki siyahı öldürün/¹⁸ hadisinde geçen /أسودان/ iki siyah/ kelimesi yılan ve akrep ikilisini ifade etmektedir. Bu müsennâ ismin lafız olarak müfredi olan /أسود/ kelimesi ne yılan ne de akrep kelimelerinin karşılığı veya eşanlamıdır. Siyahlık olsa olsa yılanın ve akrebin ortak rengi olabilir ki buradan iki müfret arasında renk ilgisi olduğu söylenebilir.¹⁹

15 Muhammed Emîn b. Fadlullah b. Muhibbullah el-Muhibbî, *Cene'l-cenneteyni fi temyîzi nev'ayi'l-müsenneyeyni*, thk. İhyâ'u Tûrâsi'l-'Arabî Komisyonu (Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, ts.), 1-172.

16 'Abdurrezzâk el-Ferac es-Sâ'idî, "el-Müsenna't-taşğlibîyyu ve tûrâsu'l-'Arabiyyeti fihî", *Mecelletü'd-Dirâsâti'l-Luğaviyye* 2/6 (Kasım-Aralık 2000), 20.

17 'Anhûrî, "el-Müsennayâtü'l-lefî lâ tüfred", 24-26.

18 Ebü 'İsâ Muhammed b. 'İsâ et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Salât", 170.

19 Muhibbî, *Cene'l-cenneteyni*, 19.

Lugavî müsennâların klasik eserlerde farklı eser türlerinde karşımıza çıktığına yukarıda değinmiştik. Söz konusu eserlerde hem tasnifler yapılmış hem de müsennâ envanteri tutulmuştur. Şu var ki klasik eserlerde yer alan lugavî müsennâların sayıları birbiriyle aynı değildir. Bunlara özel sözlük niteliğinde hazırlanmış eserler de dahildir. Telkîbî müsennâ özelinde, en fazla kelime barındıran *Cene'l-cenneteyni fi temyîzi nev'ayi'l-müsenneyeyn*²⁰ başlıklı eserde dahi bazı müsennâlar yer almamaktadır. Bu nedenle çalışmamızda telkîbî müsennâ dağarcığı lugavî müsennâyâ tahsis edilmiş kitaplar ile genel filoloji kitapları olmak üzere iki türlü eser grubundan elde edilmiştir. Bu doğrultuda telkîbî müsennâ dağarcığını oluşturduğumuz kaynaklarımız: Ebü't-Tayyib'in *Kitâbu'l-Müsennâ*, Muhibbî'nin *Cene'l-cenneteyni fi temyîzi nev'ayi'l-müsenneyeyn*, Süyûtî'nin *el-Müzhiru fi 'ulûmi'l-lüğa ve envâ'ihâ* ve İbnü's-Sikkât'ın *Islâhu'l-mantık* adlı eserleridir.²¹

Diğer taraftan, klasik eserlerde bir sınıflandırma girişimi olmakla birlikte müsennâ türlerini birbirinden ayırt etme noktasında net bir çerçevenin sunulmadığı görülmüştür. Nitekim bu eserlerde tağlîbî müsennâ başlığı altında telkîbî; telkîbî müsennâ başlığı altında tağlîbî müsennâ denebilecek örnekler mevcuttur. Buna mukabil, yakın zamanda yapılan telkîbî müsennâ tanımları ve sınıflandırmaları daha dakiktir. En dakik tanımlardan biri telkîbî müsennâyı "İkil yapıya sahip bir kelimenin, gerçek anlamıyla bir bağlantı olsun ya da olmasın, müfredi dışındaki iki ismi kapsayarak ifade etmesidir" şeklinde tanımlamaktadır.²² Çalışmamızda yakın zamanda yapılan dakik tanımlar dikkate alınmış ve telkîbî müsennâ dağarcığı bu tanımlara göre oluşturulmuştur. Bu doğrultuda telkîbî müsennânın başlıca belirleyici özelliği; müsennâ kelimenin onu oluşturan müfretlerden ve müfretlerin de delâlet bakımından birbirinden farklı oluşudur. Diğer özelliği ise müsennânın farklı müfretlerden bir ilgiye bağlı olarak kurulmasıdır. Söz konusu ilgi, sıfat veya lakap olmak üzere iki kritere bağlıdır. Sıfat ve lakap ilgileri müfretlerin her ikisinde ortak olabildiği gibi ortak olmadığı halde müfretlerden birinde baskın olabilmektedir.

Yukarıda belirtilen ilkelerden yola çıkarak oluşturulan telkîbî müsennâ kategorileri şu şekildedir: 1)Ortak sıfat ilgisiyle kurulmuş telkîbî müsennâlar, 2)Müfretlerden birinin sıfatının baskın olmasıyla kurulan telkîbî müsennâlar, 3)Ortak lakap ilgisiyle kurulan telkîbî müsennâlar, 4)Müfretlerden birinin lakabının baskın olmasıyla kurulan telkîbî müsennâlar, 5)Baba/dede adıyla

20 Muhibbî, *Cene'l-cenneteyn*, 13-170.

21 Lugavî, *Kitâbu'l-Müsennâ*, 27-62; Muhibbî, *Cene'l-cenneteyn*, 13-116, 130-148; Celâleddin es-Süyûtî, *el-Müzhiru fi 'ulûmi'l-lüğa ve envâ'ihâ*, şrh. Muhammed Muhammed Ahmed Câd el-Mevlâ Bek vd. (Beyrut: Menşûrâtü'l-Mektebeti'l-'Asriyye, 1986), 2/173-194; Ya'kûb b. İshâk İbnü's-Sikkât, *Islâhu'l-mantık*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir -Abdusselâm Muhammed Hârûn (Mısır: Dâru'l-Ma'ârif, ts.), 394-404.

22 'Anhûrî, "el-Müsennâyâtü'l-letî lâ tüfred", 24.

veya baba adının baskın olmasıyla kurulan telkîbî müsennâlar ve 6) Terkip halinde olan telkîbî müsennâlardır. Terkip halindeki müsennâlar, kelimelerin izafet (isim tamlaması) şeklinde kullanıldığı müsennâlardır.

Öte taraftan, nadiren de olsa müfret yapıdaki telkîbî müsennâlar birden fazla mana ifade edebilmektedir. Bu özeliğe sahip müsennâlar yer aldıkları kaynaklarda birden fazla kategoride ele alınmıştır. Çalışmamızda da bu düzen takip edilmiştir. Ayrıca kaynaklardaki bazı kelimelerin tanımın dışında kalacak özelliklere sahip olduğu görülmüştür. Tanım dışında kalan kelimelerden bir kısmı dağarcık dışı bırakılırken bir kısmı ise dağarcığa dahil edilmiştir. Dağarcık dışı bıraktığımız kelimeler vücuttaki çift organlara ilişkin müsennâ isimlerdir. Kaş, göz ve kulak gibi çift organların bir kısmı /الأُتُنَيَانِ/: iki kulak²³ /الحارِقَانِ/: dilde bulunan iki damar²⁴ örneklerinde olduğu gibi müsennâ formunda kullanılmış ve kaynaklarda telkîbî müsennâ içerisinde yer verilmiştir. Halbuki ikil organ isimlerinin tekil formları bu organın bir tanesini de ifade edebilmektedir. Nitekim vücutta bulunan iki damarı ifade eden /الحارِقَانِ/ kelimesinin /الحَرْقَةُ/ şeklindeki tekil formuna da sözlükte aynı mananın verildiği görülmektedir.²⁵ Buna mukabil iki kulak manasında kullanılan /الأُتُنَيَانِ/ kelimesinin açıklamasında iki kulak manasına yer verilmişken müfredi olan /الأُتُنَى/ kelimesinin tek kulağı ifade ettiğine dair bir açıklama bulunmamaktadır.²⁶ Kaynaklarda verilen organ isimlerinin tamamıyla ilgili bu ayrıma değinilmemiş olması nedeniyle söz konusu kelimelerin telkîbî müsennâ dağarcığı dışında tutulması uygun bulunmuştur. Tanımın dışına çıkan özelliklere sahip olmasına rağmen dağarcığa dahil ettiğimiz isimlere gelince, bunlar lafzı itibarıyla telkîbî değil, gramatik müsennâ gibi görünse de referans olduğu iki kelimenin hakikatte farklı olduğu kelimelerdir. Örneğin /مسجدانِ/ , /بحرانِ/ veya /رحلتانِ/ gibi kelimelerde müsennâyı oluşturan her bir tekilin sınırlı ve özel bir manası bulunmaktadır. Başka bir deyişle her bir tekil ayrı bir mescidi, denizi veya yolculuğu ifade etmektedir. Bu yönüyle telkîbî müsennâyı dahil edilmesi uygun bulunmuştur.

Tespit Edilen Telkîbî Müsennâlar ve *el-Mu'cemu'l-Vasît*'teki Varlığı

Çalışmanın bu kısmında telkîbî müsennâlar *el-Mu'cemu'l-vasît*'teki varlığı itibarıyla ele alınmaktadır. Yukarıda anılan belirleyici özellikler çerçevesinde bir telkîbî müsennâ dağarcığı oluşturulmuş ve kelimeler gruplar şeklinde listelenmiştir. Gruplar öncelikle müfret-terkip olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

23 Muhibbî, *Cene'l-cenneteyn*, 24.

24 Muhibbî, *Cene'l-cenneteyn*, 38.

25 Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Şâdir, ts.), 10/44.

26 İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 2/112.

Müfret yapıdaki müsennâlar kurulduğu ilgiye göre beş gruba ayrılırken terkip halinde olanlar tek grupta toplanmıştır. Ardından tespit edilen kelimeler *el-Mu'cemu'l-vasît* maddeleri içerisinde taranarak sözlükte yer alıp almadıkları ve buldukları madde başı belirlenmiştir. Yapılan tarama sonucu tespit edilen toplam 614 telkîbî müsennânın 29'u terkip (tamlama) halinde kullanılan telkîbî müsennâlardandır.

Verilere ilişkin bilgiler sırasıyla; tespit edilen müsennâ sözcükler, buldukları kaynaktaki manaları, *el-Mu'cemu'l-vasît* maddelerinde yer alıp almama durumu ve yer aldığı madde başlığı olacak şekilde tablolarla gösterilmiştir. Tablolarda *el-Mu'cemu'l-vasît* maddelerinde yer almayan kelimeler için (-) işareti kullanılırken sözlükte yer alan kelimelerin karşısında bulunduğu madde adı verilmiştir. Kuruldukları ilgiye göre tasnif edilen telkîbî müsennâların dağılımı da, böylece, altı tabloda verilmiştir.

Tespit ettiğimiz kelimeleri müfret yapıdaki telkîbî müsennâlardan başlayarak gruplar halinde takdim etmek uygun görünmektedir. Ortak sıfat ilgiyle kurulmuş telkîbî müsennâlar bu türün ilk grubu olup bu kategoride 75 kelime tespit edilmiştir. Bunlardan yalnız 24 tanesi *el-Mu'cemu'l-vasît* maddelerinde yer almaktadır. Söz konusu kelimeler aşağıdaki gibi bir tablo halinde gösterilebilir:

Tablo 1: Ortak sıfat ilgiyle kurulmuş telkîbî müsennâlar

	Kelime	Anlamı	Vasît maddesi
1	الأفهيان	Fil ve manda	-
2	الأحمران	Et ve içki	"الأحمران"
3	الأصمغان	İlgıda açıklık ve temiz bir kalp	-
4	الأفهيان	ve kızgınlık dönemindeki boğa	"الأفهيان"
5	الأزهران	Güneş ve ay	"الأزهران"
6	الفتانان	nar ve dirhem ya da Münker ve Nekir	-
7	الشريخان	Arada bulunan farklı iki renk ikililerinden her birini ifade edebilir.	"الشريخ"
8	الشريكان	Malla ilgili olarak; malı koruyan ve mala mirasçı olan	-
9	الحاققان	Doğu ve batı	"الحاققان"
10	الحمران	Mekke ve Medine	"الحرم"
11	الشيفان	Bal ve Kur'ân-ı Kerim	-
12	القبيخان	Kâbe ve Mescid-i Aksâ	-
13	المرقان	yattayken tutma ve ölünce dağıtma	-
14	المؤناتان	At ve kadın	-
15	المشفقان	Aile ve çocuk	-
16	الأعران	Aile ve çocuk	-
17	مُدْهَمَانَان	İki siyah manasına gelse de kastedilen iki koyu yeşildir.	"ادهايم"
18	المعودتان	İki süre	"المعودتان"
19	الكريمان	Hac ve cihad	-
20	الأطيينان	ku ve nikah, ağız ve avret bölgesi, yeme-içme ve nikah, nikah ve doyma	"الأطيينان"
21	الإفراوان	İ-i İmrân ve Bakara sureleri	"الإفراوان"
22	الأبيضان	yağı ve yoğurt, iç yağı ve beyazlık, iç yağı ve yoğurt, iki gün, iki gece	"الأبيضان"
23	الأصفران	Altın ve kadınlara özel bir koku, altın ve safran	"الأصفران"
24	الأشودان	ce ve sıcaklık, akrep ve yılan, iki göz	"الأشودان"
25	الفرصتان	İç yaşında deve ve iki yaşında sığır	-
26	الفرصتان	İç yaşında deve ve iki yaşında sığır	-
27	الأفهيان	Nikah ve doyma	"الأفهيان"
28	الأمران	Açlık ve çıplaklık	"الأمران"
29	الأمدان	Doğum ve ölüm	-

	Kelime	Anlamı	Vasit maddesi
30	الأُنُورَان	Güneş ve ay	-
31	الأَكْحَرَان	Din ve namus	-
32	الأَنْكَدَان	Annenin çocuğunu kaybetmesi ve savaş	-
33	الأَصْرِمَان	Kurt ve karga	-
34	الأَعْرَزَان	Deniz ve yağmur	-
35	الأَعْمِيَان	Gece ve bulut, ateş ve sel	"الأَعْمِيَان"
36	الرَّافِدَان	Fırat ve Dicle nehirleri	"الرَّافِد"
75	الأَعْدِيَان	Yemek ve nikah	-
38	الأَصْلَان	Din ve fıkıh	-
39	الأُرْمَان	Kalp ve karaciğer	-
40	الأُنُورَان	Zaman ve ölüm	"الأُنُورَان"
41	الأَخْبِيَان	ıyar ve gayta, uyuyamama ve kötü koku	-
42	الأَشْدِيَان	İp ve deve yükü	-
43	الأَعْمَان	ıahzüm ve Ümeyye (soy)	-
44	الأَتْرَان	Teym ve Zuhre (soy)	-
45	الأَصْرَعَان	Dil ve kalp	"الأَصْرَع"
46	الْحَبِيْبَان	Altın ve gümüş	-
47	الأَدْلَان	şek ve yere çakılan kazık	-
48	الْبَيْمَآكَان	ıkenli ve dikensiz iki balık türü	"الْبَيْمَآكَان"
49	الْحَافِئَان	Doğu ve batı	-
50	المَشْجِدَان	escid-i Haram ve Mescid-i Nebevî	-
51	الهِجْرَتَان	beşistan ve Medine'ye hicret	-
52	الأَبْرَدَان	Akşam ve yatsı	"الأَبْرَدَان"
53	الأَهْمِيَان	ereketli ve iyi halde olma durumu	-

	Kelime	Anlamı	Vasit maddesi
54	الْخَيْبَان	(Kadında) ses ve avret bölgesi	-
55	الأَبْرَان	Köle ve yük hayvanı	"الأَبْرَان"
56	المَجَلَّاتَان	Tencere ve içki	-
57	الأَدْيَان	lepli olmak ve edebiyat ya da huy edebi ve eğitim edebi	-
58	الإِيْتِيَان	Hakiki ve örfi	-
59	الأَجْلَان	(Ecel) tabii ve gayri tabii	-
60	الأَجْرَان	İnsan ve cin	"الأَجْرَان"
61	الأَهْدِمَان	Bina ve kuyu	-
62	الأَهْمِيَان	Yemek ve nikah	-
63	الْحَضْرَتَان	Bağdat ve Surr şehirleri	-
64	الطَّرْفَان	ve avret yeri veya anne ve baba tarafı	-
65	السِّيْرَان	şabir ve koca (kadın için)	-
66	الْحَاطِعَان	Bilinen iki topluluk	-
67	الْقَلَّان	İnsan ve cin	"الْقَلَّ"
68	الصَّارِيَان	Kurt ve aslan	-
69	الصَّغِيْبَان	Eş (kadın) ve cariye	-
70	الرَّيْبِيَان	Tükler ve Habeşliler	-
71	العَرَبِيَان	erevî'nin Ğaribu'l-Kur'ân ve Ğaribu'l-hadis adlı eserleri	-
72	الكَاتِبَان	ısanın yaptıklarını kaydeden iki melek	-
73	الْحَافِظَان	ısanın yaptıklarını kaydeden iki melek	-
74	المَلَكَان	ısanın yaptıklarını kaydeden iki melek	-
75	الكَاهِنَان	Şurayza ve en-Nâdir	-

İkinci kategoride müfretlerden birinin sıfatının baskın olmasıyla kurulan telkîbî müsennâlar yer almaktadır. Bu kategoride 8 kelime tespit edilmiştir. Bunlardan yalnız 4 tanesi el-Mu'cemu'l-vasit maddelerinde yer almaktadır. Söz konusu kelimeler aşağıdaki gibi bir tablo halinde gösterilebilir:

Tablo 2: Müfretlerden birinin sıfatının baskın olmasıyla kurulmuş telkîbî müsennâlar

	Kelime	Anlamı	Vasît maddesi
1	الأتمران	Ekmek ve su, buğday ve su	“الأتمران”
2	الأسودان	Hurma ve su	“الأسودان”
3	الأخضران	Deniz ve gece	-
4	الأخضران	Safran ve altın	“الأخضران”
5	الأبيضان	Ekmek ve su, gençlik	“الأبيضان”

	Kelime	Anlamı	Vasît maddesi
		ve yağ (iç), mısır ve su, yoğurt ve su, su ve tuz	
6	اليأكران	Sabah ve akşam	-
7	الزأجران	Sabah ve akşam	-
8	المزآن	Acı bir ağaç ve yaşlılık	-

Üçüncü kategoride ise ortak lakap ilgisiyle kurulan telkîbî müsennâlar bulunmaktadır. Bu kategoride 493 kelime tespit edilmiştir. Bu kategoride yer alan kelimelerin neredeyse tamamı özel adlara karşılık gelmektedir ve yalnız 13 tanesi *el-Mu'cemu'l-vasît* maddelerinde yer almaktadır. Söz konusu kelimeler aşağıdaki gibi bir tablo halinde gösterilebilir:

Tablo 1: Ortak lakap ilgisiyle kurulmuş telkîbî müsennâlar

	Kelime	Anlamı	Vasît maddesi
1	الأخوصان	Hanzale b. 'Âmir ve Rebî'a	-
2	الأخوان	Kâri olan hamza ve Kisâi	-
3	الأكثبان	Yahyâ b. El-huseyn ve İbn 'Abdullah	-
4	الأسوأريان	Muhsin ve Muhammed b. 'Ahmed	-
5	الزأجران	El-hasen b. 'Abdulmelik ve 'Abdulmelik b Mansûr	-
6	الإثنان	İbn Keşîr ve İbn Âmir	-
7	الأبوان	Ebü 'Amr ve Ebü Bekr b. 'Âşım	-
8	الأخربان	Benî 'Abs ve zübyân	-
9	الأخربان	Benî 'Abs ve zübyân	-
10	الطعان	Salâ'e ve Şurayb ki bunlar 'Amr b. Huveyleka b. 'Abdullah'ın oğullarıdır.	-
11	التوأمان	Çiğem ve Zeyd, bu ikisi Ensar'dan el-Hazrec'in iki oğludur. Yine aynı kelime ile Mâlik b. Bîkr b. Sa'd b. Dabîyye'nin oğulları Âze ve Teymü'l-Lât, Katan b. Neşel'in oğulları 'Amr ve 'Âmir de kastedilmiştir.	-
12	المعدانان	Bürd b. Efdâ b. Dü'miyy b. İyâd ve Gaylân b. Dü'miyy b. İyâd	-
13	المؤقران	'Amr ve 'Abbâd, bunlar 'Âmir b. Benî Taglib'in oğullarıdır.	-
14	الزؤقان	Kays ve 'Avf, bunlar 'Attâb b. Hîmyerî'nin oğullarıdır.	-
15	المؤقران	Sa'd ve Teym, bunlar Kays b. Şa'lebe'nin oğullarıdır.	-
16	المؤقران	E yen ve Kays Tarîf b. 'Amr b. Kuayn'ın oğullarıdır.	-
17	الأضحيان	Dübey'a b. Rabî'a b. Nizâr ve Yeşkur b. Bîkr b. Vâil	-
18	الأمكوان	'Abdullah ve Münecca, bunlar zehl b. 'Âmir b. 'Anez'e'nin oğullarıdır. Aynı zamanda iki dağ için de kullanılmıştır	-

	Kelime	Anlamı	Vasît maddesi
19	المأبضان	İbnü'l-Mebâid ve İbnü'l-Lebûn	-
20	الكنبضان	Nâşib ve Tarîf, bunlar Burd b. Hâriş b. 'Avf b. Yeşkur'un oğullarıdır.	-
21	الأشبان	Hîbbân ve Kays, bunlar Ferve'nin oğullarıdır.	-
22	الزأسان	Mâlik ve Çiğem, bunlar Bîkr b. Hâbib'in oğullarıdır.	-
23	الزؤقان	Mâlik ve Çiğem, bunlar Bîkr b. Hâbib'in oğullarıdır.	-
24	المأبضان	Evs b. Taglib'den 'Âdiye ve 'Utbe	-
25	المهزبان	El-hâriş ve 'Âmir, bunlar 'Abdü'l-Kays'den Cezi'e'nin oğullarıdır.	-
26	القارطان	Yeşkur b. 'Anez'e ve 'Âmir b. Hümeym, Yeşkur ve Yakdum oldukları da söylenmiştir.	-
27	الأحضان	Gece ve gündüz, Zihbeyr ve Mu'âviye, bunlar Ca'de'nin oğullarıdır.	-
28	المأبان	Bîkr ve Temim	-
29	الكرضان	El-Ezd ve Abdü'l-Kays	-
30	الأخربان	'Abs ve Zeybân	-
31	المأبضان	Benî Teymü'l-Lât b. Şa'lebe b. 'Ukâbe'den 'Amr ve Ebü 'Amr	-
32	الفرضان	Ebü Bekr ve Talba (ra.)	-
33	الإمامان	Hanefî mezhebinden İmam Yûsuf ve Muhammed	-
34	الإمامان	Muhammed b. 'Abdulcabbâr ve Muhammed b. İsmâ'il el-Bestâmi	-
35	الأموكان	'Alkame b. 'Ubeyd ve Mâkil b. Sebî	-
36	أبيضان	'Abdüşşems b. 'Abdulmenaf'ın iki oğlu el-Ekber ve el-Eşgar	-
37	الأفطانان	'Avf b. 'Abdullah ve Kurayz b. 'Abdullah b. Ebî Bekr	-

	Kelime	Anlamı	Vasit maddesi
38	الأشمقان	Dâbiğa b. Rebî'a b. Nizâr ve Yeşkür b. Bekr b. Vâil	-
39	الأشزون	Mâlik b. El-hâris en-Nağ'î ve oğlu İbrâhîm	-
40	الأشكندان	Mâzin b. Mâlik b. 'Amr b. Temim ve Yerbû' b. Hanzale	-
41	المزوعان	'Avî b. Sa'd ve Mâlik b. Ka'b b. Sa'd	-
42	المزورستان	Mâlik B. Zeyd Menât'ın oğulları Muâviye ve Kaşs	-
43	الأهولان	Kuşeyr'in oğulları Muâviye ve Rebîa	-
44	الأهيمان	Mucâlid b. Ümeyye b. Muâviye b. El-a' ver b. Kuşeyr'in oğulları Sabr ve Kârmele	-
45	العيشقان	El-hâriş b. Bekr b. 'Alkame'nin oğulları Muâviye ve Mâlik	-
46	الأخضشان	Mâlik b. Hanzale'nin oğulları Rebîa ve Rizâm	-
47	الأخضشان	Mâlik b. Hanzale'nin oğulları Rebîa ve Rizâm	-
48	الأخضشان	Mâlik b. Hanzale'nin oğulları Rebîa ve Rizâm	-
49	الأخضشان	hâlid b. Ca'fer b. Kilâb ve İbnü'n-Nu'mân b. El-Münzir	-
50	الأخضشان	Gassânî krallarından Yemen'in iki kralı	-
51	الأخضشان	Ca'fer'in oğulları Huzeym ve Mâlik	-
52	المخشان	Bekr kabilesinden iki adam	-
53	الفرغان	Ka'ayn'ın oğulları 'Amr ve Naşr ve iki b	-
54	المشران	Kuşay'ın oğulları 'Abdulmenâf ve Muṭṭalib, iki dağ	-
55	المشرايان	'Amr b. 'Anbese ve 'İsa b. 'Abdurrahmân	-
56	المشرايان	Ebü'l-Abbâs 'Ahmed b. Muhammed ve 'Ahmed b. El-kâsim	-
57	المشرايان	'Ahmed b. El-hâsen el-Makrî ve Muhammed b. Bekâ	-
58	المشرايان	İbrâhîm b. Muhammed b. İbrâhîm ve Manşûr b. Muhammed	-
59	المشرايان	Ebü'l-Fağl el-Mutaḥḥar b. 'Abdulvahîd b. 'Abdullah ve babası Ebü'l-Ferec	-
60	المشرايان	Manşûr b. El-hâsen el-Becelî el-Cerîrî ve Muhammed b. 'Abdulkerîm	-
61	المشرايان	'Ali b. Muhammed el-hâfîz ve 'Ali b. Fağlân	-
62	المشرايان	Şeyh 'Iyâd Süleymân ve 'Ali b. Muhammed	-
63	المشرايان	El-a'şâ ve Cerîr	-
64	المشرايان	Haneî olan İsmâ'îl b. El-hâsen ve Şâfi olan 'Ahmed b. El-huseyn	-
65	المشرايان	Şebîb ve 'Ali	-
66	المشرايان	El-haccâc b. 'Alâṭ ve dâma b. Şa'lebe	-
67	المشرايان	Muhammed b. Sa'îd ve 'Amr b. Ezher	-
68	المشرايان	Muhammed b. 'Ahmed b. 'Ali ve 'Ahmed b. 'Abdurrahmân	-
69	المشرايان	'Ahmed b. Mûsâ ve İshâk b. İbrâhîm	-
70	المشرايان	El-hâsen'in oğulları 'Ahmed ve 'abdullah	-
71	المشرايان	El-hâsen b. Yahyâ ve 'Ali b. Mes'ûd	-
72	المشرايان	Muhammed b. 'Ahmed es-Sîmsâr ve Nüh b. Muhammed	-
73	المشرايان	'Abdusselâm b. 'Amr ve Ebü Yûsuf	-
74	المشرايان	Naşrullah b. Muhammed ve 'Abdullah b. Faḥḥâr	-

	Kelime	Anlamı	Vasit maddesi
75	المشرايان	Muhammed b. Haşv ve Mûsâ b. İbrâhîm	-
76	المشرايان	Benî Esed ve Tayy	-
77	المشرايان	Selâme b. Ca'fer ve Muhammed b. 'Ahmed	-
78	المشرايان	Ma'ser b. Manşûr ve 'Atâ' b. 'Abs	-
79	المشرايان	Muhammed b. El-huseyn ve İshâk b. İbrâhîm	-
80	المشرايان	'Amir'in oğulları 'Amr ve 'İbâd	-
81	المشرايان	'Ali b. 'Ahmed ve 'Ahmed b. Muhammed b. Mûsâ	-
82	المشرايان	Hâşim'in şair olan iki oğlu Ebü Bekr ve Ebü Osman	-
83	المشرايان	'Abdullah b. Şehr ve Hâlid b. Lu'aym	-
84	المشرايان	Şa'lebe b. Sa'd b. Zübeyân ve Muhârib b. Haḥsa veya Esca' b. Reyş ve şa'lebe b. Sa'd b. Zübeyân	-
85	المشرايان	'Ahmed b. 'Abdülkâhir ve Muhammed b. 'Abdü' aziz	-
86	المشرايان	'Ahmed b. Muhammed b. Dalân ve Muhammed b. Muhammed b. 'İsâ en-Naḥvî	-
87	المشرايان	'Abdullah b. Muhammed ve İbrâhîm b. 'Ahmed	-
88	المشرايان	Yûsuf'un muhaddis oğulları Muhammed ve İshâk	-
89	المشرايان	Manşûr b. Muhammed ve 'Abdülbâkî b. 'Abdülcabbâr	-
90	المشرايان	Kays'ın iki oğlu Sa'd ve Teym	-
91	المشرايان	Kâri olan İbn Keşr ve Nâfi'	-
92	المشرايان	'Ahmed b. Muhammed b. El-Cübbâ'î ve 'Abdülkâdir b. Muhammed	-
93	المشرايان	Şâfi fakih 'Ahmed b. Naşr ve muhaddis 'Ali b. Ebî Bekr b. Süleymân	-
94	المشرايان	Hamîd'in oğulları 'Ali ve Hârûn	-
95	المشرايان	Hâkim b. Sa'd ve Hâlid b. Ziyâd	-
96	المشرايان	İbn Şeybân ve İbn şa'lebe b. 'Ukâbe	-
97	المشرايان	Ebü'l-Fağl 'Ahmed b. el-hâsen ve Velîd b. Keşr	-
98	المشرايان	'Abdullah b. Ebü'l-Feth ve Maḥmûd b. 'Ali	-
99	المشرايان	'Abdullah b. Ebü'l-hivârî Kiskârî ve Kismânî Ebü'l-kâsem el-hivârî	-
100	المشرايان	Haneî Muhammed b. 'Ahmed b. Muhammed b. 'Abbûs ve Şâfi el-hâsen Muhammed b. El-Mişbâb	-
101	المشرايان	Benî Murr'dan azatî köle Leylâ ve Catar'ın azatî köle en-Nâr	-
102	المشرايان	Teym ve Bîkr	-
103	المشرايان	Muhaddis Ebü Ca'fer ve 'Ahmed b. İsmâil	-
104	المشرايان	Ebü'l-kâsim 'Abdurrahmân b. Muhammed ve Ebü Tâlib	-
105	المشرايان	Ebü Manşûr el-Muhammedân b. Zekeriyâ ve İbn Sekraveyhî	-
106	المشرايان	El-huseyn b. Muhammed ve 'Abdülmelik b. 'Ahmed	-
107	المشرايان	İkisi de muhaddis olan İbrâhîm b. Huzeym ve Muhammed b. Huzeym ya da Haneî fakih Ebü 'Ali 'Ahmed b. Muhammed ve Şâfi fakih Ebü Bekr Muhammed b. 'Ali	-
108	المشرايان	'Amr b. El-hars ikiz oğulları	-
109	المشرايان	'Ali b. Müslim ve 'Ahmed b. Maḥmûd	-
110	المشرايان	'Abd b. Cüşem b. Bîk ve Mâlik b. Habîb	-

	Kelime	Anlamı	Vasit maddesi
111	الروقان	'Abd b. Cüşem b. Bîkr ve Mâlik b. Hâbib	-
112	الشريهان	'Abdullah b. Muḥammed ve Hibetullâh b. 'Alî	-
113	الشقايان	İki muhaddis olan el-'Abbâs b. 'Ahmed b. Muḥammed ve Eslem b. El-Faḍl	-
114	الشحران	Muḥammed b. Muâz ve Muḥammed b. Omar el-'Asfar	-
115	الشعيان	Muḥammed b. 'Abdullah b. Muḥâcir ve 'Abdurrahmân b. Hamâd	-
116	الشوقيان	'Atîk b. Muḥammed b. 'Anbes ve kardeşi Ebû'l-'Alâ b. 'Anbes	-
117	الشوقيان	'Abdullatîf b. Naşr ve 'Abdullah b. Muḥammed	-
118	الطيختان	Talḥa b. Ḥuveylid el-'Esedî ve kardeşi	-
119	المسكوران	Muḥammed b. 'Alî ve el-ḥuseyn b. Rebî'a	-
120	الضريزان	Ka' b b. 'Abdullah ve Rebî'a b. 'Abdullah	-
121	الشرزيان	Muḥammed b. Muḥammed b. Sa'îd ve 'Omar b. Muḥammed b. 'Alî	-
122	المؤنزيان	El-Münzir b. Mâlik ve Muḥammed b. Sinân	-
123	الغريان	ḡuṭn b. Nesîr ve Muḥammed b. 'Ubeyd	-
124	البيضان	İki muhaddis olan Ebû Bekr Muḥammed b. Omar ve Ebû Ya'kûb	-
125	الفتويان	Muḥammed b. Rûh ve el-ḥâsen b. El-'Alâ	-
126	الفتويان	El-'Abbâs b. El-ḥâsen ve 'Ahmed b. Bişr	-
127	الكنان	Müseyleme el-ḥanefi ve el-'Eved el-'Ansi	-
128	الحكيان	Ebû Temmâm ve el-Mütenebbi	-
129	الكرحان	Hanefî 'Abdullah b. Dehiem ve Şâfi 'Ahmed b. Selâme	-
130	المقتان	Mu'âviye b. Ebî Süfyân ve 'Abdülmelik b. Mervân	-
131	المثقيان	İki şair olan el-Ḥurâ'î ve es-Sülmâ	-
132	المثريان	Yezid b. 'Abdullah b. Ebî Yezid ve Cemil ya da ḥamid	-
133	المثريان	'Abdurrahmân b. Hamdân ve Muḥammed b. 'Alî b. En-Nasravyhi	-
134	المثريان	Ebû Mûsâ 'Imrân ve el-ḥâsen b. 'Alî	-
135	السمان	Ebû'l-Cemel Eyyûb b. Muḥammed ve Süleymân b. Dâvud	-
136	الزحمان	Hiz. Hasan ve Hiz. Hüseyin (ra.)	-
137	الشيطان	Hiz. Hasan ve Hiz. Hüseyin (ra.)	-
138	الشهبان	Hiz. Hasan ve Hiz. Hüseyin (ra.)	-
139	الطيان	Hiz. Ebû Bekir ve Hiz. Ömer, (ra)	-
140	الأختران	Hiz. Ebû Bekir ve Hiz. Ömer, (ra)	-
141	الشيخان	Hiz. Ebû Bekir ve Hiz. Ömer, (ra)	-
142	الشيخان	Hiz. İbrahim/Hiz. İshak ve Hiz. Peygamberin babası Abdullah	-
143	العقان	Hiz. Hamza ve Hiz. Abbâs	-
144	المصحيان	Buḥârî ve Müslim	-
145	حمران	İki su kaynağı	-
146	المخفومان	İki su kaynağı	-
147	المخيتان	İki su kaynağı	-
148	الدخولان	İki su kaynağı	-
149	الذبيان	İki su kaynağı	-

	Kelime	Anlamı	Vasit maddesi
150	الزويجان	İki su kaynağı	-
151	السيبان	İki su kaynağı	-
152	السامران	İki su kaynağı	-
153	القسوميتان	İki su kaynağı	-
154	الكضيران	İki su kaynağı	-
155	الامسلان	İki su kaynağı	-
156	الامان	İki su kaynağı	-
157	المران	İki su kaynağı	-
158	المقيان	İki su kaynağı	-
159	الوحدان	İki su kaynağı	-
160	السامران	İki su kaynağı	-
161	العزافان	İki su kaynağı	-
162	كظوران	İki su kaynağı	-
163	الدخيتان	İki su kaynağı	-
164	الأيبيجان	İki su kaynağı	-
165	الرفقان	İki göl	-
166	الجموران	Ağaç dibinde bulunan iki küçük su birikintisi	-
167	المدراران	Ağaç dibinde bulunan iki küçük su birikintisi	-
168	التيران	İki akarsu	-
169	المسبان	Hayvanlara su içirilen iki yer	-
170	المشيبان	Ağaç dibinde bulunan iki su birikintisi	-
171	الجيتان	Ağaç dibinde bulunan iki su birikintisi	-
172	حمامان	İki dağ	-
173	الحوضتان	İki dağ	-
174	الحزازان	İki dağ	-
175	الحضاشان	İki dağ	-
176	الحضاشان	İki dağ	-
177	الحضقتان	İki dağ	-
178	دقاتان	İki dağ	-
179	الرقاشان	İki dağ	-
180	الركبان	İki dağ	-
181	الرماتان	İki dağ	-
182	بسومان	İki dağ	-
183	المانان	İki dağ	-
184	التيان	İki dağ	-
185	تلوتان	İki dağ	-
186	البرودان	İki dağ	-
187	السمان	İki dağ	-
188	السقتان	İki dağ	-
189	شران	İki dağ	-
190	الشعران	İki dağ	-

	Kelime	Anlamı	Vasıt maddesi
191	الشعقان	İki dağ	-
192	السيقان	İki dağ	-
193	صاحبان	İki dağ	-
194	الضفاغان	İki dağ	-
195	الطيران	İki dağ	-
196	الطفحجان	İki dağ	-
197	الطمران	İki dağ	-
198	العيسبان	İki dağ	-
199	العلمان	İki dağ	-
200	عمياتان	İki dağ	-
201	العاقان	İki dağ	-
202	الفلحان	İki dağ	-
203	القدسان	İki dağ	-
204	الكوهمان	İki dağ	-
205	الاهران	İki dağ	-
206	المديبان	İki dağ	-
207	للتاعان	İki dağ	-
208	النهبان	İki dağ	-
209	الأعمان	İki dağ	-
210	الأعسان	İki dağ	-
211	الأخضبان	İki dağ	-
212	الجبران	İki dağ	-
213	أباتان	İki dağ	-
214	الأخربان	İki dağ	-
215	المشوقان	İki dağ	-
216	يتسومان	İki dağ	-
217	التيبان	İki dağ	-
218	الصاحتان	İki dağ	-
219	المحبان	İki dağ	-
220	دقناتان	İki dağ	-
221	الجانان	İki dağ	-
222	الأخربان	İki küçük dağ	-
223	المشوقان	İki küçük dağ	-
224	الدغخجان	İki vadi	-
225	الدقمان	İki vadi	-
226	الرسال	İki vadi	-
227	المزبان	İki vadi	-
228	المقربان	İki vadi	-
229	النهبان	İki vadi	-
230	المدان	İki vadi	-
231	المقربان	İki vadi	-
232	السلعان	İki vadi	-

	Kelime	Anlamı	Vasıt maddesi
233	الشافبان	İki vadi	-
234	العيبان	İki vadi	-
235	الشفبان	İki vadi	-
236	العائدان	İki vadi	-
237	العرضان	İki vadi	-
238	العصفان	İki vadi	-
239	العيسبان	İki vadi	-
240	العيمان	İki vadi	-
241	العيمان	İki vadi	-
242	العاقان	İki vadi	-
243	القرينان	İki vadi	-
244	الكعبان	İki vadi	-
245	النخبان	İki vadi	-
246	المخربان	İki vadi	-
247	لمراضان	İki vadi	-
248	لمرتبان	İki vadi	-
249	لمرتبان	İki vadi	-
250	النخبان	İki vadi	-
251	النخبان	İki vadi	-
252	الميربان	İki vadi	-
253	المذليلان	İki vadi	-
254	الأعمان	İki vadi	-
255	الأغربان	İki vadi	-
256	الأعوسان	İki vadi	-
257	الأعمان	İki vadi	-
258	الشيبيان	İki vadi	-
259	الضربان	İki vadi	-
260	أوتلان	İki vadi	-
261	المطبانان	İki vadi	-
262	مرفقان	İki vadi	-
263	الفرضان	İki vadi	-
264	دلقمان	İki vadi	-
265	الأغبان	İki vadi	-
266	الأدبان	İki vadi	-
267	اديلان	İki vadi	-
268	الأرضبان	İki vadi	-
269	الأغبان	İki vadi	-
270	الدعبلان	İki vadi	-
271	لمرتبان	İki vadi	-
272	الكثبان	İki vadi	-
273	أشبان	İki vadi	-
274	العقوان	Su akan iki vadi	-

	Kelime	Anlamı	Vasit maddesi
275	كَيْتَان	İki tepe	-
276	الرَيْدَتَان	İki tepe	-
277	الذراعان	İki tepe	-
278	الرَيْدَتَان	İki tepe	-
279	الرضعتان	İki tepe	-
280	حلبيتان	İki tepe	-
281	الرتان	İki tepe	-
282	الكرتان	İki tepe	-
283	البيعتان	İki tepe	-
284	البيتان	İki tepe	-
285	الشؤيتان	İki tepe	-
286	الدبرتان	İki tepe	-
287	المخاطوان	İki tepe	-
288	المصتان	İki tepe	-
289	الكيتيتان	İki tepe	-
290	هداتان	İki küçük tepe	-
291	الكيتاتان	İki tepe	-
292	الميرتان	İki tepe	-
293	أنيكان	İki tepe	-
294	الشويفتان	İki kum tepesi	-
295	البيعتان	İki kum tepesi	-
296	المؤيتان	İki kum tepesi	-
297	القيعاءن	İki tepelik	-
298	حلبيتان	İki tepelik	-
299	الموتان	İki tepelik	-
300	الريان	İki nehir	-
301	الثورران	İki nehir	-
302	الريان	İki gezegen	-
303	الذبيان	İki gezegen	-
304	العوفتان	İki gezegen	-
305	الغارطان	İki gezegen	-
306	الداعقان	İki gezegen	-
307	السققان	İki gezegen	-
308	المخلفقان	İki yıldız	-
309	المزتان	İki yıldız	-
310	المؤزان	İki yıldız	"المؤزان"
311	المؤكولان	İki yıldız	-
312	الفرقدان	İki yıldız	-
313	الشمون	İki yıldız	-
314	المخرفقان	İki yıldız	-
315	المؤرفقان	İki yıldız	-
316	المشرفقان	İki yıldız	"المشرفقان"

	Kelime	Anlamı	Vasit maddesi
317	الرحوان	Uđâh tarafında iki yol	-
318	بومان	İki bölge	-
319	الجمياتان	İki bölge	-
320	الجماداتان	Medine'ye yakın iki bölge	-
321	الرحوان	İdâh yolunda iki yer	-
322	الأرقان	İki bölge	-
323	الرافقان	İki bahçe	-
324	المخيتان	Hayvanlara su içirilen iki yer	-
325	المختان	Zebâle ve Necid arasında bulunan iki mekan	-
326	المخجاتان	Ez-Zür şehrinde Mâ'in bölgesi ve o bölgenin kuzeyi	-
327	المخوتتان	Bilinen iki şehir	-
328	الروقان	Musul ve Arap yarımadası arasında, Dicle nehri kenarında bulunan iki köy	-
329	المختان	Bilinen iki arazi	-
330	الدهرمان	Benî 'Ukay'a ait iki boş arazi	-
331	السران	İki bölge	-
332	الشمستان	İki köy	-
333	القرتان	Mekke ve Taif	-
334	الضلعان	İki bölge	-
335	الضيفان	İki bölge	-
336	الوريككان	İki bölge	-
337	القيحجان	İki bölge	-
338	المخوماتان	İki bölge	-
339	المضلان	İki düzlük alan	-
340	المخيتان	Yüksek iki arazi	-
341	السمتان	İki ormanlık alan	-
342	توضيحان	İki kumlu alan	-
343	المؤعاتان	İki güvenli mekan	-
344	المظوان	Ez-Zerb yakınlarında bulunan Mâ'in ve kuzeyi	-
345	الكلدبتان	İki köy	-
346	المأزتان	Biri Cem' ve 'Arafe arasında, diğeri de Mekke ve Mina arasında olan iki dar yer	-
347	المخرفقان	Bilinen iki boğaz	-
348	المؤزتان	İki soy	-
349	المزيتان	İki köy	-
350	البيحجان	Basra yolu üzerinde iki köy	-
351	الدريتان	İki yer	-
352	المجران	İki köy	-
353	المخيتان	İki köy	-
354	الباهاستان	İki köy	-
355	المخيتان	İki köy	-
356	القطتان	İki köy	-
357	المسمتان	İki köy	-

	Kelime	Anlamı	Vasit maddesi
358	عبرتان	İki bölge	-
359	الفردان	Kumluk iki alan	-
360	الزئاحجان	Kumluk iki alan	-
361	الصقران	Beni Nümeyr'in arazisinde iki alan	-
362	الوعنان	İki düz arazi	-
363	العروفان	İki düz arazi	-
364	الفروفان	İki düz arazi	-
365	الحويثان	Dariyye ve er-Rabez'e de iki etrafı çevrili yer	-
366	العوقتان	İki kumluk alan	-
367	البعثان	İki kumluk alan	-
368	الوعنان	İki düzlük alan	-
369	المؤان	İki düzlük alan	-
370	الصافوقان	İki düzlük alan	-
371	خوان	İki düzlük alan	-
372	الشعميثان	İki düzlük alan	-
373	الطريقان	İki kumluk alan	-
374	منبهان	İki kumluk alan	-
375	ناظران	İki kumluk alan	-
376	دقوان	İki düzlük alan	-
377	العرفان	İki engebeli bölge	-
378	التسويران	İki düzlük alan	-
379	التبجان	İki düzlük alan	-
380	الفردان	İki köy	-
381	العربتان	Mısır civarında iki köy	-
382	إحسان	İki yer	-
383	الأفران	Mekke yolu üzerinde iki bölge	-
384	أبقان	İki bozkır bölge	-
385	الحمايثان	İki kuyu	-
386	العطاءتان	İki kuyu	-
387	الضحمايثان	İki kuyu	-
388	البوران	İki kuyu	-
389	سفاران	İki kuyu	-
390	الهيثان	İki kuyu	-
391	الناحيثان	İki kuyu	-
392	الحيجان	İki bahçe	-
393	المبودان	İki bahçe	-
394	المويعان	İki bahçe	-
395	الضرفان	Gece ve gündüz, öğle ve akşam	"الضرف"
396	الضرفان	Gece ve gündüz, öğle ve akşam	-
397	القران	Gece ve gündüz, öğle ve akşam	"القرن"
398	الطربان	Gece ve gündüz	-
399	القران	Gece ve gündüz	-

	Kelime	Anlamı	Vasit maddesi
400	الغارخان	Gece ve gündüz, öğle ve akşam	-
401	الكوران	Gece ve gündüz, öğle ve akşam	"الكور"
402	الطويثان	Gece ve gündüz	-
403	العتان	Gece ve gündüz	-
404	المؤان	Gece ve gündüz	"المؤان"
405	الحديبان	Gece ve gündüz	"الحديبان"
406	العصران	Gece ve gündüz	"العصر"
407	الأفران	Gece ve gündüz	-
408	الدبان	Gece ve gündüz	"الدبان"
409	المطقتان	Öğle ve akşam	-
410	العطبان	Öğle ve akşam	"العطبان"
411	الكيسان	Ucu sivrilmiş iki taş	-
412	الحاتبان	Ucu sivrilmiş iki taş	-
413	الفقان	Ucu sivrilmiş iki taş	-
414	قشاوران	Ucu sivrilmiş iki taş	-
415	المؤوان	/مطوق جوارى/ ve /مطوق مؤوان/ denilen iki iç içe geçme şeklidir. İlkinde gültün içerisinde gül suyunun bulunması gibi birine işaret edildiğinde diğerine de işaret edilmiş olur ki tam anlamıyla iç içe geçme söz konusudur. İkincisinde ise sürahideki su misali iki seye ayrı ayrı işaret edilebilir ve tam anlamıyla birbirine karışma yoktur.	-
416	الأفران	El-'Avâ' ve es-Simâk nehirleri	-
417	العرفان	Basra ve Küfe	-
418	الكابان	Kurayza bölgesinde iki yılan türü	-
419	الحجران	Altın ve gümüş	-
420	الفرجان	Horasan ve Sicistan	-
421	الموقتان	Yüz ve ayak (kadın için)	-
422	المضران	Basra ve Küfe	-
423	المطيقان	Esed ve Tayy veya Esed ve Çatıfan kabileleri	-
424	العاران	Karın ve avret yeri veya iki ordu	-
425	الأقران	Akbabada bulunan iki tiy	"الأقران"
426	المحاران	Üzerinde bir şeyler kurutulan iki taş	-
427	المحاران	Dünya hayatını ve cehaleti sevmek	-
428	المنكبان	Balina ve şekli balınaya benzeyen yıldız topluluğu	-
429	سوقان	Bâhile bölgesinde bir dağ ve su kaynağı	-
430	التحران	Tatlı ve tuzlu su veya Rum ve Fars denizi	-
431	الهدبان	Eyer ve devenin semeri	-
432	النهبان	Kırmızı fakat içinde siyah ve beyaz da bulunabilen iki bitki	-
433	الثالبان	İsnad tedlisi ve şeyh tedlisi ki bunlar iki hadis eğitim metodudur.	-
434	الثالبان	Mescitte verilen iki selam olup biri girişte diğeri de namaza başlarken verilir.	-
435	الروبان	Hörgüç ve karaciğer	-
436	الطربان	Sandaletten dolayı iki ayagın üzerinde oluşan iz	-
437	المفران	Önde ve arkada bulunmak üzere iki avret bölgesi	-

	Kelime	Anlamı	Vasit maddesi
438	الجُمَّان	Kuru üzüm ve hurma veya yemek ve kılıçla vuruşmak	-
439	المُجَانِبَان	Kurt ve çekirge	-
440	المُجَانِبَان	Dünya ve ahiret cezası	-
441	المُجَانِبَان	Fars Boğazı'ndaki iki daire şekli	-
442	المُجَانِبَان	İki halk	-
443	المُجَانِبَان	İki kum türü	-
444	المُجَانِبَان	İki sanat veya iki mesel	-
445	المُجَانِبَان	Evs ve Hazreç'ten olan Ensâr	-
446	المُجَانِبَان	Allah'ın Kitâb'ı ve Ehl-i beyt	-
447	المُجَانِبَان	Yalan ve hainlik	"المُجَانِبَان"
448	المُجَانِبَان	Dünya ve ahiret yurdu	-
449	المُجَانِبَان	Karaciğer ve dalakta bulunan kan	-
450	المُجَانِبَان	Osmanlı ve Çerkez Devletleri	-
451	المُجَانِبَان	Kâbe'de biri Hz. İbrâhîm'in makamı olan iki simge	-
452	المُجَانِبَان	Kureys'in yazın Şam'a kışın da Yemen'e olan ticaret amaçlı seferleri	-
453	المُجَانِبَان	Kırmızı ve sarı	-
454	المُجَانِبَان	Ramle ve 'Ase'de bulunan iki yol	-
455	المُجَانِبَان	Misvak ve hâllâl denen iki ağaçtan yapılan tahta çubuk	-
456	المُجَانِبَان	Yün ve ipek	-
457	المُجَانِبَان	Tür ve yapı	-
458	المُجَانِبَان	İki put	-
459	المُجَانِبَان	Karın ve cinsel organ	-
460	المُجَانِبَان	Öğle ve ikindi namazları	-
461	المُجَانِبَان	Cennet ve cehennem ehline yapılan vaat	-
462	المُجَانِبَان	Yolculuk ve bina inşa etme	-
463	المُجَانِبَان	Ramle'de bulunan iki yol	-
464	المُجَانِبَان	Kûfe'de meşhur iki bina	-
465	المُجَانِبَان	Arafe ve Mina	-

	Kelime	Anlamı	Vasit maddesi
466	المُجَانِبَان	Akşam ve yatsı	"المُجَانِبَان"
467	المُجَانِبَان	Ca' fer b. Süleymân'ın iki bahçesi	-
468	المُجَانِبَان	Ca' fer b. Süleymân'ın iki bahçesi	-
469	المُجَانِبَان	Ca' fer b. Süleymân'ın iki bahçesi	-
470	المُجَانِبَان	İki tepe	-
471	المُجَانِبَان	Hz. Peygamberin (s.a.v.) Minberi ve asası	-
472	المُجَانِبَان	Hanefî ve Şâfi	-
473	المُجَانِبَان	Şam ve Fars mülkü	-
474	المُجَانِبَان	Abdest sırasında iki uzuvun (eller ve ayaklar) iki su ile birleşmesi	-
475	المُجَانِبَان	İbrik ve kazan	-
476	المُجَانِبَان	Bir şeye bağlılık ve bir şeyden mahrum olma	-
477	المُجَانِبَان	İbrikler ve küpler	-
478	المُجَانِبَان	Balina ve çekirge ölüsü	-
479	المُجَانِبَان	Satürn ve Mars	-
480	المُجَانِبَان	İnsan ve keçilerin kötü olmaları	-
481	المُجَانِبَان	Dünya ve ahiret	-
482	المُجَانِبَان	Doğu ve Batı denizi	-
483	المُجَانِبَان	Nîl ve Fırat	-
484	المُجَانِبَان	Hakiki ve izâfî	-
485	المُجَانِبَان	Güneş ve ay	-
486	المُجَانِبَان	İki bahçe	-
487	المُجَانِبَان	Genç deve ve dişi keçi	-
488	المُجَانِبَان	İki kuyu	-
489	المُجَانِبَان	Kâfirün ve İhlas sûreleri	-
490	المُجَانِبَان	Köle ve eşek	-
491	المُجَانِبَان	İki uçurum	-
492	المُجَانِبَان	İki duvar	-
493	المُجَانِبَان	İki bahçe	-

Müfretlerden birinin lakabının baskın olmasıyla kurulan telkîbî müsennâlar ise dördüncü kategori olup bu kategoride 3 kelime tespit edilmiştir. Bunların tamamı özel adlara karşılık gelmektedir ve hiçbiri *el-Mu'cemu'l-vasit* maddelerinde yer almamaktadır. Söz konusu kelimeler aşağıdaki gibi bir tablo halinde gösterilebilir:

Tablo 2: Müfretlerden birinin lakabının baskın olmasıyla kurulmuş telkîbî müsennâlar

	Kelime	Anlamı	Vasît maddesi
1	البريكان	Şurt ve 'Âmir, bunlar Seleme b. Kuşeyr'in oğulları olup ilkinin lakabı البريكان / ikincisinin ise البركان/dir.	-
2	المستنان	Vehb b. Hâlid b. 'Abd b. Temîm b. 'Âmir b. Mu'âviye b. Bîkr b. Hevâzin ve es- Şudeyy b. 'Uzra b. Bişr b. 'İzîra ki bunlardan ilkinin lakabı المستنة /dür.	-
3	الحبيبان	Abdullah b. Zübeyr ve kardeşi Mus'ab'e nispet edilen isim olup Abdullah b. Zübeyr'in lakabı Ebû Hübeyb'dir.	-

Baba/dede adıyla veya baba adının baskın olmasıyla kurulan telkîbî müsennâlar ise müfret yapıdaki telkîbî müsennâların beşinci ve son kategorisidir. Bu kategoride 6 kelime tespit edilmiştir. Bunların tamamı özel adlara karşılık gelmektedir ve hiçbirisi *el-Mu'cemu'l-vasît* maddelerinde yer almamaktadır. Söz konusu kelimeler aşağıdaki gibi bir tablo halinde gösterilebilir:

Tablo 3: Baba/dede adının baskın olmasıyla kurulan telkîbî müsennâlar

	Kelime	Anlamı	Vasît maddesi
1	المضران	Şays ve Hındıf	-
2	الجوانان	el-Cevnû'l-Kindiyyân'ın oğulları Muâviye b. Şuraşbil b. Akdar b. el-Cevn ve Hâssân b. 'Amr b. el-Cevn	-
3	المشمعان	Misma' b. Süfyân b. Şihâb el-Caşderî'nin oğulları Mâlik ve Abdü'l-melik veya Mâlik b. Misma'ın oğulları 'Âmir ve Abdü'l-melik	-
4	المخزجيان	İmam Muhammed b. İşâk b. Huzeyme ve Muhammed b. 'Alî b. Muhammed b. 'Alî b. Huzeyme	-
5	الحيلان	İsmâil b. Nemîl ve Muhammed b. 'Abdullah b. Nemîl	-
6	العايدان	'Abdullah b. Sâib ve 'Abdullah b. el-Müseyyeb; bu ikisi 'Âbid b. 'Omar el-Mağzûm'un iki torunudur.	-

Son olarak terkip halinde olan telkîbî müsennâlar kategorisinde ise toplam 29 kelime tespit edilmiştir. Tespit edilen müsennâların tamamı isim tamlaması biçiminde olup bunlardan yalnız üçü *el-Mu'cemu'l-vasît* maddelerinde yer almaktadır. Söz konusu kelimeler aşağıdaki gibi bir tablo halinde gösterilebilir:

Tablo 4: Terkip halinde olan telkîbî müsennâlar

	Kelime	Anlamı	Vasît maddesi
1	ابنا دحان	Çaniy ve Bâhile (soy)	-
2	أدنا الحنار	'Abd b. Cüşem b. Bîkr ve Mâlik b. Hâbib	-
3	عزونا الشمس	Güneşin doğuş ve batış yeri	-
4	ابنا آدم	Hâbil ve Kâbil	-
5	ابنا حجير	Gece ve gündüz	"حجير"

Kelime	Anlamı	Vasit maddesi	
6	الْبَنَاءُ نَجْمِير	Gece ve gündüz	-
7	الْبَنَاءُ رَحَال	Dariyye bölgesine yakın iki dağ	-
8	الْبَنَاءُ سَيَّات	Zamanında çok iyi arkadaş olup biri Necid'e diğeri Tehâme'ye giden ve bir daha hiç buluşmayan iki arkadaşdır. Arapçada bir mesel olarak kullanılır. Aynı zamanda gece ve gündüzü de ifade etmektedir.	"سَيَّات"
9	الْبَنَاءُ طَمَّار	Bilinen iki tepe veya dağ olduğu söylenmiştir.	-
10	الْبَنَاءُ عَيَّان	El-hâriş b. Rafâ'a'nın oğulları Mu'âz ve Mu'avvez	-
11	الْبَنَاءُ قَوَّاطِم	Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin	-
12	الْبَنَاءُ سَيَّات شَيَّاب أَهْلِي الْجَنَّة	Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin	-
13	الْبَنَاءُ مَوْقِد النَّار	Yollarda ateş yakarak yol kesmeleriyle bilinen iki adam	-
14	الْبَنَاءُ بُرْجَا الإِغْتِيَابِ	Yıldızbilimcilere göre terazi ve koç burçları	-
15	الْبَنَاءُ بُرْجَا الإِغْتِيَابِ	Oğlak ve yengeç burçları	-

Kelime	Anlamı	Vasit maddesi	
16	الْبَنَاءُ طَمَّر	İki dağ	-
17	الْبَنَاءُ حَكَّام	İki dağ veya tepe	-
18	كَاهِلَا الأَسَد	İki gezegen	-
19	قَبِيْنَا نَبِيْنَا	Hâbâbe ve Selâme	-
20	سَيِّدَا كَهْلَا أَهْلِي الْجَنَّة	Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer	-
21	الْبَنَاءُ نَيْضَاء	Sehl ve Süheyl	-
22	بُرْجَا الْجَزَاءَةِ وَالْجَنْدَب	Çekirgenin kanatları	-
23	بَنَاءُ جَنْدَبِيَّة	İki tepe	-
24	جَنَّاخَا الأَنْبِيَا	Basra eve Mısır	-
25	صَلَاتَا العَيْشِي	Öğle ve ikinci namazları	-
26	بَعْلَا المُوْح و المُوْح الأَمَّ	Birer gramer meselesi olan iki kelimedir.	-
27	بَيْلَا الشَّطْرُوح	Birbirine yardım etmeyen iki arkadaş için kullanılan bir meseldir.	-
28	قَرْنَا الشَّيْطَان	Şeytanın başı ve ayakları	"القرن"
29	مَلَكَا بَابِل	Hârut ve Mârut adlı ili melek	-

Yukarıdaki kategorilerden lakap ilgisiyle oluşan telkîbî müsennâların sıfat ilgisiyle kurulmuş müsennâlardan sayıca fazla olduğu rahatlıkla anlaşılmaktadır. Söz konusu iki kategorinin sözlük maddelerindeki temsili ise kelime sayısının aksinde görünmektedir. Lakap ilgisiyle oluşan telkîbî müsennâların büyük çoğunluğunun özel adlara karşılık geliyor olması sözlükte yer alma oranının düşük oluşunu açıklamaktadır. Şu var ki Sözlüklerin kapsam alanına giren isimler asıl itibarıyla cins ifade eden isimler olduğu için özel ad kabilinden kelimelerin sözlükte bulunmaması doğaldır. Nitekim sözlükler özel adlara yer verebilmekte ve özel adların sözlüklerde yer alması sözlükçülük alanında bazen savunulmaktadır.²⁷ Bu çalışmadaki verilere gelecek olursak *el-*

27 Diego Marconi, "Dictionaries and Proper Names", *History of Philosophy Quarterly* 7/1 (Jan. 1990), 77-92; Levent Kurgun, "Özel Adlar Türkçe Sözlük'te Yer Almalı mıdır?", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 9/1 (Haziran 2022), 44-69.

Mu'cemu'l-vasî't'te yer alan ortak lakap ilgisiyle kurulmuş 13 müsennânın sadece üçünün özel ad olduğu söylenebilir. Bunlar: iki yıldız adı olan /*أهْرَارَان*/ ve /*الشَّرْطَان*/ kelimeleri ile akbabada bulunan iki tüyün adı olan /*الأقْرَان*/ kelimeleridir. *el-Mu'cemu'l-vasî't*'te yer alan ve özel ad kabilinden addettiğimiz, /*الأزْهَرَان*/ ve /*الحَرْمَان*/ gibi başka kelimeler de bulunmaktadır. Lakap veya sıfat ilgisiyle kurulmuş olup özel ad kabilinden olan kelimelerin tercihinde ise bir ölçütün bulunmadığı anlaşılmaktadır. Özel adların sözlüklerde yer alma sorunsalının başlıca kaynağı olarak özel ad tercihinine ilişkin bir kriterin bulunmaması gösterilmektedir. Buna ek olarak özel adların semantik boyutunun bulunmaması da onların sözlüklerdeki varlığını etkileyen bir özellik olarak takdim edilmektedir.²⁸ Zira tercih dışı kalan özel adların neden sözlüğe alınmadığı izah edilememektedir. Örneğin, Mescid-i Haram ile Mescid-i Nebevî'ye karşılık gelen /*المَسْجِدَان*/ ile Basra ile Kûfe'ye karşılık gelen /*العِرَاقَان*/ ve /*المِصْرَان*/ müsennâlar özel ada tekabül etmekte ve *el-Mu'cemu'l-vasî't*'te yer almamaktadır. Halbuki bu kelimeler, genel sözlük kullanıcılarının araştırma olasılığı bulunan kelimelerdir. Buna mukabil sözlük, araştırılma olasılığı daha az olabilecek /*الأقْرَان*/ kelimesine yer vermiştir.

Sonuç

Lugavî müsennânın bir türü olan telkîbî müsennâların *el-Mu'cemu'l-vasî't*'te sözlük maddesi olarak varlığını incelediğimiz bu çalışmada dikkat çekici sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışmadan elde ettiğimiz bulguları iki yönden değerlendirmek mümkündür. Birincisi kelimelerin sözlükteki varlığını ve varlık keyfiyetini oransal olarak değerlendirmektir. İkincisi ise söz konusu kelimelerin sözlük maddesi olma imkanına ilişkin nitel değerlendirmedir.

Tespit edilen kelimeler ve kelimelerin sözlük maddelerinde yer alıp almasıyla ilgili bulguları bir tablo halinde şöyle gösterebiliriz:

28 Levent Kurgun, "Özel Adlar ve Sözlük Birimleri Üzerine", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 11/2 (2011), 293-307.

Tablo 5: Telkîbî müsennâların toplam sayısı ve *el-Mu'cemu'l-vasî't*'teki miktarı

Telkîbî Müsennâ Kategorileri	Tespit Edilen Telkîbî Müsennâ Sayısı	<i>el-Mu'cemu'l-vasî't</i> Maddelerinde Yer Alan Telkîbî Müsennâ Sayısı	Sözlükteki Kelimelerin Oranı
Müfret Telkîbî Müsennâlar	585	41	%7
1. Ortak sıfat ilgisiyle kurulmuş telkîbî müsennâlar	75	24	%32
2. Müfretlerden birinin sıfatının baskın olmasıyla kurulan telkîbî müsennâlar	8	4	%50
3. Ortak lakap ilgisiyle kurulan telkîbî müsennâlar	493	13	%2,63
4. Müfretlerden birinin lakabının baskın olmasıyla kurulan telkîbî müsennâlar	3	0	% 0
5. Baba/dede adıyla veya baba adının baskın olmasıyla kurulan telkîbî müsennâlar	6	0	% 0
6. Terkîp Halinde Olan Telkîbî Müsennâlar	29	3	% 10,3
Toplam Kelime Sayısı	614	44	%7,16

Tabloda yer alan bulgular doğrultusunda araştırmanın en dikkat çekici sonucu, kelimelerin büyük miktarının (yaklaşık %93'ünün) *el-Mu'cemu'l-vasî't*'te yer almamasıdır. Bir diğer sonuç ise genel olarak sıfat ilgisiyle oluşan telkîbî müsennâların sayısının başka ilgilerle oluşan telkîbî müsennâların sayısına göre daha az olmasına rağmen sözlükte yer alma oranının daha yüksek oluşudur. Sıfat ilgisiyle oluşan toplam 83 telkîbî müsennânın yaklaşık %35'i (28 kelime) sözlükte maddelerinde yer almaktadır. Buna mukabil lakap ilgisiyle oluşan 502 telkîbî müsennâ tespit edilmişken bunların yalnız %2,5'i (13 kelime) sözlükte madde olarak yer almıştır. Kısaca, lakap ilgisiyle oluşan telkîbî müsennâların sayısı fazla olsa da sözlükte yer alma oranı oldukça düşük, sıfat ilgisiyle kurulmuş müsennâların sayısı az fakat sözlükte yer alma oranı görece yüksektir.

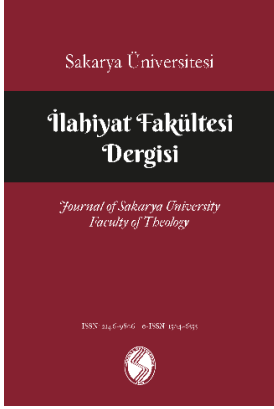
Lakap ilgisiyle oluşan telkîbî müsennâların sözlükte daha az yer almasını bu kelimelerin ekseriyetle özel adlara karşılık gelmesine bağlamak mümkündür. Ne var ki sıfat ilgisiyle kurulmuş olup özel ad kabilinden olan kelimeler de bulunmaktadır ve bunların sözlüğe alınması bir ölçütü bulunmamaktadır. Telkîbî Müsennânın sözlükte yer alıp almaması kadar madde düzenindeki yeri de önemlidir. Kelime kök harflerinin alfabetik sırasına göre hazırlanmış sözlüklerde kökten türeyen bütün kelimeler bir maddede yer verilir. Aynı sistemle yazılmış *el-Mu'cemu'l-vasî't*'te de kök harfler madde başı olmaktadır. Modern dönemde yazılmış bu sözlük klasik sözlüklerden farklı olarak bir kelimenin tüm manalarını bir maddede değil; kök fiil, diğer fiiller ve her bir fiilden türetilmiş isimler ayrı maddeler halinde sıralanmıştır. İsim maddeleri

arasında bazen müsennâ formlara ayrı bir maddede yer verilmiştir. Buna göre sözlük maddelerinde tespit edilen toplam 44 kelimedenden 16'sına tekil forma ait maddede, 27'sine ikil forma ait maddede, bir kelimeye ise fiil maddesinde rastlanmıştır. Her ne kadar telkîbî müsennâların tamamı müsennâ formunda müstakil bir maddede yer almasa da *el-Mu'cemu'l-vasîl*'in madde düzeninde ikil forma ait madde girişi bulunması sözlükçülük açısından önemli bir gelişmedir.

İkinci değerlendirme konusu ise telkîbî müsennâların bir sözlük maddesi olma problemidir. Telkîbî müsennâlar müfredinden farklı yeni bir mana ifade etmesi nedeniyle ilke olarak yeni bir sözcüktür ve bir sözlükte yer alması beklenir. Uygulamada bu beklentinin kısmen karşılandığı araştırmamızda ortaya çıkmıştır. Kanaatimizce telkîbî müsennâların genel sözlüklerde bir madde olarak yer alma probleminin tartışılabilmesi için müsennâlara ilişkin yukarıda yapılan ilgi tasnifi belirleyici olacaktır. Bulgularımızda da yer verdiğimiz üzere sıfat ilgisini ile kurulmuş telkîbî müsennâların sözlükte bulunma oranının yüksek oluşu bu tür kelimelerin sözlükte yer alması gerektiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Zira bu kelimelerin büyük bir kısmı, ifade ettiği anlamlar bakımından, zaman veya mekanla sınırlı olmayan ve cinsi ifade eden isimlerdir ve bu nedenle yaygın kullanım potansiyeline sahiptir. Diğer taraftan lakap ilgisiyle kurulmuş müsennâlar, çoğunlukla gerçek kişilere ait ad, lakap veya dağ ve vadi gibi coğrafi mekân adları kabilinden özel ad niteliğinde kelimelerdir ve yaygın kullanım potansiyeli düşüktür. Belirli bir zaman veya mekanla sınırlı kullanım alanı olan bu tür kelimelere ihtiyaç duyacak kullanıcıların daha özel ve sınırlı olması beklenir. Durum baba/dede adıyla kurulan müsennâlarda da böyledir. Özel kullanıcıların bu türden isimleri araştırmak için genel sözlükler yerine klasik lügat eserlerine başvurması mümkündür. Şu var ki sözlüklerin özel adlara karşılık gelen kelimelerden tamamen yoksun olması da doğru görünmemektedir. En nihayetinde bir tercih meselesi olan sözlük yazımında yer verilmesi beklenen özel adların belirlenmesi ise başka bir araştırmanın konusudur.

Kaynakça

- 'Anhûrî, Selîm. "el-Müsennayâtü'l-letî lâ tüfred". *Mecelletü'l-Mecme'i'l-İlmî'l-'Arabî* 4 (1924-1925), 24-26.
- Enbârî, Ebü'l-Berekât. *Esrâru'l-'Arabiyye*. thk. Muhammed Râdî Muhammed Medkûr - Vâil Mahmûd Sa'd Abdalbârî. Kuveyt: el-Va'yu'l-İslâmî, 2015.
- Emîn, Şerîf Yahyâ. *Mu'cemu'l-elfâzi'l-müsennâh*. Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-melâyîn, 1982.
- Enîs, İbrâhîm vd. *el-Mu'cemu'l-vasît*. Kahire: Mektebetu's-Şurûki'l-'Arabiyye, 1461/2004.
- Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Yâkûb. *el-Kâmûsu'l-muhîf*. thk. Mektebetu Tahkîki't-Türâs. ed. Muhammed Na'im el-'Arkasûsî. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 8. Basım, 1462/2005.
- İbnü'l-Hâcib, Cemâluddîn Osman b. Ömer. *el-Kâfiye fi 'ilmi'n- nahv ve's-Şâfiye fi 'il-meyi't-tasrîf ve'l-hat*. thk. Sâlih 'Abdul'azîm eş-Şâ'ir. Kahire: Mektebetü'l-Âdâb, ts.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânu'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, ts.
- İbn Ya'îş, Ya'îş b. Ali. *Şerhu'l-Mufasssal*. nşr. Emile Bedî' Ya'kûb. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- İbnü's-Sikkî, Ya'kûb b. İshâk. *Islâhu'l-mantik*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir -Abduselâm Muhammed Hârûn. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.
- Kurgun, Levent. "Özel Adlar Türkçe Sözlük'te Yer Almalı Mıdır?". *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 9/1 (Haziran 2022), 44-69. <https://doi.org/10.16985/mtad.989913>.
- Kurgun, Levent. "Özel Adlar ve Sözlük Birimleri Üzerine". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 11/2 (2011), 293-307.
- Kuşcî, Alâeddîn Alî. *'Unkûdu'z-zevâhir fi's-sarf*. thk. Ahmed 'Afîfî. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1421/2001.
- Lugavî, Ebü't-Tayyib 'Abdulvâhid b. Ali. *Kitâbu'l-Müsennâ*. thk. İzzeddîn et-Tenûhî. Dimaşk: Matbû'âtu'l-Mecme'i'l-İlmî, 1960.
- Marconi, Diego. "Dictionaries and Proper Names". *History of Philosophy Quarterly* 7/1 (Jan. 1990), 77-92.
- Muhibbî, Muhammed Emîn b. Fadlullah b. Muhibbullah. *Cene'l-cenneteyni fi temyîzi nev'ayi'l-müsenneyeyn*. thk. İhyâ'u Tûrâsî'l-'Arabî Komisyonu. Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, ts.
- Özdoğan, M. Akif. *Arap Gramerinde Mecâz*. İstanbul: Ensar yayınları, 2019.
- Sâ'idî, Abdurrezâk el-Ferac. "el-Müsenna't-tağlîbiyyu ve tûrâsu'l-'Arabiyyeti fihî". *Mecelletü'd-Dirâsâti'l-Lugaviyye* 2/6 (Kasım-Aralık 2000), 13-101.
- Selmân, 'Adnân. "Zâhîratü't-tesniye fi'lüğati'l-'Arabiyye". *Mecelletü'l-Mecme'i'l-İlmî'l-'Irâkî* 32/1-2 (1981), 363-401.
- Sîbeveyhi, Amr b. Osman. *Kitâbu Sîbeveyhi*. thk. Abduselâm Muhammed Hârûn. 5 Cilt. Kahire: Mektebetü'l- Hânî, 3. Basım, 1408/1988.
- Süyûtî, Celâleddîn. *el-Müzhîru fi 'ulûmi'l-lüğ'a ve envâ'ihâ*. şrh. Muhammed Muhammed Ahmed Câd el-Mevlâ Bek vd. 2 Cilt. Beyrut: Menşûrâtu'l-Mektebeti'l-'Asriyye, 1986.
- Teymûr, Ahmed. "el-Müsennayât". *Mecelletü'l-Mecme'i'l-İlmî'l-'Arabî* 4 (1924-1925), 147-151.
- Tirmizî, Ebü 'İsâ Muhammed b. İsa. *Sünenü't-Tirmizî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

**Telkîbî Müsennânın Arapça Genel Sözlüklerdeki
Varlığı: *el-Mu'cemu'l-Vasît* Örneği**

Makale Bilgi Formu

Nazif Nihal İnce

Akdeniz Üniversitesi,

İlahiyat Fakültesi,

Arap Dili ve Belagati Ana

Bilim Dalı

nihalince@akdeniz.edu.tr,

[https://orcid.org/0000-0003-](https://orcid.org/0000-0003-1766-5618)

1766-5618

Zeynep Sevde Akdoğan

Anou

Akdeniz Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü

zeynebsewdeakdo-

gan@gmail.com

[https://orcid.org/0000-0002-](https://orcid.org/0000-0002-3387-4666)

3387-4666

Yazarların Katkıları

Makaleye Nazife Nihal İnce %60, Zeynep Sevde Akdoğan Anou %40 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Yazarlar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar

Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, kâr amacı gütmeyen veya özel sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası

“Telkîbî Müsennânın Arapça Genel Sözlükler-deki Varlığı: *el-Mu'cemu'l-Vasît* Örneği” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel etik ve alıntı kurallarına uyulmuş olup toplanan veriler üzerinde hiçbir tahrifat yapılmamıştır. Herhangi bir etik ihlalle karşılaşılması durumunda *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*'nin yükümlülüğü olmayıp tüm sorumluluk yazarlara aittir.